

Grgur Marko Ivanković, dipl. pov. umjet.
viši kustos, voditelj Povijesnog odjela
Muzej Slavonije Osijek
Republika Hrvatska

ULOGA POVIJESNOG ODJELA U OČUVANJU KULTURNOG NASLJEĐA GRADA OSIJEKA I SLAVONIJE

Abstrakt:

Autor ističe značaj Povijesnog odjela osječkog muzeja koji je tijekom povijesti sačuvao iznimno velik broj kulturno-povijesnih predmeta. Među značajnije svakako spadaju sačuvane cjeline: ostavština osječke slobodnozi-darske lože Budnost, ostavština osječkog Građanskog streljačkog društva i pojedine javne skulpture koje su obnovljene i vraćene u izvorni prostor ne samo u gradu Osijeku nego i u Našicama, te Donjem Miholjcu. Odjel gotovo svakodnevno fotografski bilježi stanje stambene, javne, grobne i industrijske arhitekture koji nemilosrdnom brzinom nestaju pred pohlepnim apetitima bezosjećajnih investitora.

Ključne riječi:

Osijek, Našice, Donji Miholjac, slobodni zidari, streljačko društvo, arhitektura, skulptura, oružje.

Tijekom gotovo 130 godišnje povijesti osječkog muzeja u devet osnovnih odjela, prikupljeno je gotovo pola milijuna muzejskih eksponata. Povijesni odjel jedan je od najdinamičnijih jer se broj primjeraka u zbirnama gotovo svakodnevno povećava. Tijekom povijesti, od osnutka muzeja do danas, u gotovo svakoj donaciji, ili otkupu, barem jedan predmet završi u Povijesnom odjelu. Premda se dio građe koji svojim odlikama pripada pojedinim zbirnama Povijesnog odjela i danas čuva u drugim muzejskim odjelima, fundus se ne-prestano povećava. Danas se u Povijesnom odjelu, u dvanaest osnovnih zbirki, čuva preko 16.000 inventiranih muzealija o kojima brigu vode dva kustosa. Odjel se sastoji od sljedećih zbirki:

- Dokumentarna zbirka
- Grafička zbirka
- Kartografska zbirka
- Zbirka fotografija
- Zbirka Kulturno-povijesnih predmeta
- Zbirka odlikovanja
- Zbirka odora
- Zbirka oružja i vojne opreme
- Zbirka pečata i pečatnjaka
- Zbirka skulptura i natpisa
- Zbirka slobodnozidarskih predmeta
- Zbirka zastava

Pojedine zbirke Odjela su jedinstvene u cijeloj Hrvatskoj.

Jedna od unikatnih svakako je ostavština osječke slobodnozidarske lože Budnost, koja je u Muzej dospjela početkom Drugog svjetskog rata kada se osječka loža zatvorila pri čemu je uporabne predmete darovala osječkim školama, ritualne predmete i namještaj predala Muzeju, a zgradu lože darovala gradu Osijeku. Zbirka se sastoji od 400 kulturnih i uporabnih predmeta od slobodnozidarskih znakova, pregača, torbica, mačeva, preko pribora za jelo s pečatima lože do namještaja hrama sa stupovima, stolovima i svjetiljkama.

Sljedeću značajnu skupinu čini ostavština osječčkog *Građanskog streljačkog društva* koja je u Muzej dospjela početkom Drugog svjetskog rata. Ostavština se sastoji od srebrnih društvenih pehara, od sredine XIX do sredine XX stoljeća, albuma s fotografijama, knjiga s potpisima članova i brojnih drugih predmeta i dokumenata. Na ovaj način je trajno spašena građa najstarijeg streljačkog, a ujedno i općenito najstarijeg sportskog društva u Hrvatskoj koje je osnovano 1784. godine u našem gradu. Ova je građa bila izložena i povodom proslave 200-te i 220-te godišnjice Društva. Nedavno su s ruševne klasicističke zgrade streljane u Gradskom vrtu u Muzej dopremljene drvene, ulazne vratnice, a iz suvremene streljane na Pampasu oslikani streljački ciljevi i ormar iz 1890. godine. Među dopremljenim oslikanim streljačkim ciljevima najstariji je iz 1786. godine.

Osim ovih dviju društvenih ostavština u Povijesnom odjelu se čuva i gotovo četristo Štafeta mladosti, koje su tijekom druge polovice XX stoljeća izrađivane povodom rođendana predsjednika države. Štafete nose simbole državnog ustroja i karakteristične odlike pojedinih radnih organizacija, a potječu iz osječkih poduzeća.

Muzej je tijekom i nakon završetka Drugog svjetskog rata postao utočište brojnim vrijednim kulturno-povijesnim i umjetničkim predmetima. Dio predmeta je pohranjen u Muzeju gotovo potajno, a nakon osamostaljenja Hrvatske

je vraćen na javna mjesta odakle su umjetnine uklonjene. Najsvjetliji primjeri povrata su barokna skulptura sv. *Florijana*, zaštitnika od požara, koja je obnovljena i nakon pedeset godina ponovno postavljena pred zgradu donjogradskog Dobrovoljnog vatrogasnog društva, odakle je uklonjena 1945. godine.

Sličnu sudbinu nedavno je doživio i veliki metalni grb grofovske obitelji Pejačević iz Našica, koji je nakon Drugog svjetskog rata bio bačen sa atike dvorišnjeg pročelja našičkog dvorca, te zalaganjem naših kolega sačuvan u Muzeju. Grb, također obnovljen, danas krase monumentalno predvorje dvorca Pejačević u Našicama gdje čeka obnovu pročelja i povratak na izvorno mjesto.

U jesen 2005. godine, sličnu sudbinu je doživio i veliki reljef sa likom cara Franje Josipa, rad akademskog kipara Roberta Frangeša Mihanovića, koji je 1905. godine bio postavljen u donjomiholjačkom parku odakle je skinut i kamionom otpravljen u osječku ljevaonicu na topljenje. Zalaganjem osječkih kustosa, spašen je i pohranjen u Muzeju Slavonije. Nastojanjem donjomiholjačkog Hrvatsko-austrijskog društva i Turističke zajednice grada Donjeg Miholjca, osigurana su sredstva za odlivanje kopije reljefa koji je svečano postavljena na izvornom kamenom obelisku u rujnu 2005. godine.

U sklopu izložbe *Oružje i vojna oprema od XVI do XX stoljeća* iz fundusa Muzeja Slavonije u Osijeku, predstavljena je petina zbirke, a tom prigodom za Muzej je nabavljen i restauriran jedan top sa osječke tvrđave. Djelatnici muzejske preparatorske radionice, novonabavljenom topu su konstruirali lafet prema nacrtu iz početka XIX stoljeća, te je postavljen pred ulazom u Muzej. Zanimljivo je da je u Osijeku sačuvano petnaestak *baroknih topovskih cijevi* koje nisu pretopljene tijekom Prvog svjetskog rata kada je u ljevaonice otpremljeno gotovo svako crkveno zvono i svakovrsni metal za potrebe vojne industrije. Osječki topovi, za razliku od crkvenih zvona iz XVIII i XIX stoljeća, sačuvani su jer su nakon otpisa u XIX stoljeću poslužili kao kolobrani na uglovima najprometnijih tvrđavskih i drugih gradskih ulica. Prije tridesetak godina su povučeni sa uglova i poredani uz bivšu isusovačku crkvu sv. Mihovila, gdje i danas čekaju obnovu i postavljanje na uređeni ostatak barokne zvjezdolike osječke fortifikacije. Samo jedna topovska cijev je sačuvana u toj sekundarnoj namjeni, a nalazi se na jednoj od najstarijih kuća u osječkom Donjem gradu, gdje bi trebala i ostati kao znamen na prošla vremena. U sklopu ove izložbe je predstavljen i nevelik broj ručno izrađenog vatrenog oružja za osobne potrebe građana prilikom obrane grada od velikosrpske agresije na Osijek i Hrvatsku. Znatan dio toga oružja, nakon agresije, predan je policiji, a dio oružja, iz emotivnih razloga, sačuvan je u vlasništvu izvođača, od čega je tek nekoliko primjeraka darovano Muzeju Slavonije.

Uloga Povijesnog odjela, osim sakupljanja, čuvanja, obrade, izlaganja i objavljivanja građe, sastoji se i u gotovo svakodnevnom fotografskom bilježenju izgleda našega grada koji drastičnom brzinom mijenja svoj lik. Gotovo preko

noći nestaju kompleksi osječkih tvornica i stare građanske kuće na atraktivnim lokacijama, nakon čega na njihovom mjestu niču trokatne ili peterokatne stambene građevine, često bez ikakvih kriterija. Često, danas snimljena fotografija neke kuće, ili kadar neke ulice, već sutra je arhivska građa jer motiva više nema. Sličan je slučaj i s nadgrobnim spomenicima i grobnicama na kojima novokomponirani Esekeri, prebrusivši imena uglednih Osječana, kičerskim slovima ističu svoja prezimena na historicističkim i secesijskim obeliscima. Nažalost, često najviše što možemo činiti je fotografirati prije propasti i tako ostaviti trag prošlosti.